

SLOVENŠČINA KOT MEDNARODNI KONFERENČNI JEZIK

Pričujoči prispevek se ukvarja z vprašanjem slovenščine kot jezika na mednarodnih konferencah s stališča konferenčnega tolmača, neposredno sodelujočega v komunikacijskem procesu v mednarodnem konferenčnem okolju. Prispevek govori o simultanem in konsekutivnem konferenčnem tolmačenju, osvetljuje razvoj konferenčnega tolmačenja v Sloveniji in delo konferenčnih tolmačev na mednarodnih srečanjih, opisuje postopno uveljavljanje slovenščine na mednarodnih konferencah ter razvoj slovenščine kot mednarodnega konferenčnega jezika.

The article addresses the issue of Slovene as a language used at international conferences, as seen from the point of view of a conference interpreter who is actively engaged in the communicational process at an international gathering. The article deals with both simultaneous and consecutive conference interpreting, sheds light on the development of conference interpreting in Slovenia and on the work done by conference interpreters at international gatherings, describes the gradual acceptance of Slovene at international conferences and the development of Slovene as an international conference language.

1 Konferenčni tolmač kot člen v komunikacijskem procesu

Konferenčni tolmač igra vlogo »vmesnika« v komunikaciji, je neke vrste strokovnjak za komuniciranje, vmesni člen v procesu sporočanja. V klasični Jakobsonovi komunikacijski shemi (Jakobson 1988: 32) bi ga lahko umestili v kanal, skozi katerega teče sporočilo od oddajnika do prejemnika in ki bi bil prekinjen, če tolmača ne bi bilo, ker zaradi različnih jezikovnih kodov ne bi bilo kontinuitete v sporočanjanskem procesu. Tolmač je člen, ki pomaga prenesti sporočilo, tako da ga prestavi iz enega znakovnega sistema v drugi. Tolmač je torej *interpret*, iz lat. *interpartes*, posrednik med dvema stranema (Snoj 1997: 187), ki pomaga pri premostitvi jezikovnih in kulturnih ovir.

Čprav imata prevajalec in tolmač enako nalogo, da posredujeta v enem jeziku, kar je bilo izrečenega v drugem (Gile 1995: XIII), delujeta v različnih časovnih in prostorskih okvirih. Najbolj očitna razlika pa je, da je tolmačenje ustno, kar pomeni, da se loči od pisnega prevajanja tudi po jezikovni plati in da ima prozodija pri tolmačenju pomembno vlogo. Časovni okvir je pri tolmačenju drugačen kot pri prevajanju. Prevajalci imajo čas za dokumentiranje, raziskovanje, posvetovanje,

iskanje terminologije, tolmači pa se morajo na kongres pripraviti vnaprej, kajti med samim tolmačenjem se morajo zanesti le na svoje sposobnosti, znanje in spomin. Komunikacija je pri tolmačenju takojšnja, saj obstaja medsebojna interakcija med govornikom, tolmačem in poslušalci, medtem ko prevajalec običajno ne dobi takoj povratne informacije.

V luči vse tesnejših medsebojnih povezav v svetu je vloga tolmačev postala izredno pomembna ne glede na to, da postaja angleščina neke vrste mednarodni *koiné*. Mnogi raziskovalci tolmačenja in tudi sami tolmači radi trdijo, da tolmačenje nima nobene zveze z jezikom, da je jezik le orodje in mora biti brezhibno, da lahko tolmačenje deluje. V tem smislu morajo tolmači sami vzdrževati visoko raven svojih aktivnih jezikov (jezika A, ki je običajno materni jezik, in jezika B, v katerega tudi tolmači). Pri tolmačenju seveda ne gre za dekodiranje besed ali tolmačenje besede za besedo, gre za prenos sporočila v celoti z vsemi semantičnimi, estetskimi in emocionalnimi komponentami in na enako visoki formalni in konceptualni ravni, kot je bil izvorni govor. Konferenčni tolmač mora biti sposoben prenesti v ciljni jezik točno in verno reprodukcijo izvirnega govora v izhodiščnem jeziku. Gre za prenos sporočil na vseh ravneh in z vseh mogočih področij. Tolmač naj bi pri tem odmisli kod izhodiščnega jezika, zadržal pomen in ga nato prenesel v kod ciljnega jezika (Seleskovitch – Lederer 1989: 38). Govor v ciljnem jeziku ne sme biti le preslikava oz. kopija govora v izhodiščnem jeziku (če tolmačenje poteka iz angleščine v slovenščino, mora prevedeni govor zveneti slovensko in ne biti le prenos angleških konstrukcij oz. kalkov angleških besed). Ta odmik od izvirnika je težko narediti, je pa v sami naravi tolmačenja: ne gre za prevod besede za besedo temveč za prenos idej, misli, pomenskih sklopov.

2 Konferenčno tolmačenje

V konferenčnem okolju, kjer delujejo konferenčni tolmači, se lahko tolmači simultano, kar je danes najbolj razširjen način tolmačenja, konsekutivno ali šepetaje. Simultano tolmačenje je simultano oz. sočasno le v smislu, da je glas govornika sočasen z glasom tolmača. V resnici tolmačenje ni povsem sočasno, saj poteka z določenim zamikom. Tolmačeno besedilo se prenaša nekaj sekund (eno ali več) kasneje kot izvornik. Pri simultanem tolmačenju tolmač sedi v posebni, zvočno izolirani kabini za tolmačenje in prek slušalk posluša govornika, ki govori v mikrofonski kabini, in hkrati tolmači v svoj mikrofonski kabini. Tolmača v dvorani ni videti (razen če so kabine v dvorani), kabina pa mora biti na takem mestu, da tolmač vidi govornika in dogajanje v dvorani, kajti nejezikovna sporočila (gibi, mimika obraza, dogajanje v dvorani) so lahko velikokrat ključnega pomena za pravilno preneseno sporočilo.

Konsekutivno tolmačenje je bilo še pred nekaj desetletji najbolj razširjena oblika tolmačenja, pred izumom aparatov za simultano tolmačenje pa tudi edina vrsta tolmačenja. Pri konsekutivnem tolmačenju je tolmač v konferenčni dvorani ali prostoru, kjer poteka srečanje. Šele ko govornik zaključi govor ali del govora, ga

tolmač prevede kot svoj lastni govor, pri tem pa ne uporablja poročanega govora (če je govor v prvi osebi, je tudi tolmačev govor v prvi osebi). Pri delu pa si pomaga z zapisovanjem, kar predstavlja oporo spominu.

Pri obeh vrstah tolmačenja potekajo štiri osnovne aktivnosti, in sicer aktivno poslušanje govora v izhodiščnem besedilu, razumevanje, analiziranje besedila in posredovanje besedila v ciljnem jeziku. Najbolj očitna razlika med obema vrstama tolmačenja je časovna omejitev simultanega tolmača. Konsekutivni tolmač posluša in si zapisuje ter posreduje govor ali del govora potem, ko se govornik ustavi, torej z občutnim časovnim zamikom. Simultani tolmač pa skoraj sočasno, le kakšno sekundo za govornikom, podaja besedilo v ciljnem jeziku. Zato nima dovolj časa, da bi svoje misli uredil v govor, temveč mora to početi sproti. Po Jonesu (1998: 72) obstajata med enim in drugim tolmačenjem dve bistveni razliki. Ena je slušne narave: simultani tolmač mora poslušati in govoriti hkrati. Druga pa je intelektualne narave: simultani tolmač ne pozna celotnega konteksta in ne more vedno vedeti, v katero smer bo zaneslo govorca. Tako kot pri konsekutivi so tudi pri simultanem tolmačenju pomembni dolgoročni in kratkoročni spomin ter izredna zmožnost koncentracije. Poleg tega mora simultani tolmač obvladati tudi »razcepljeno«
pozornost: sposoben mora biti poslušati govor v izvornem jeziku, ga podajati v ciljnem jeziku ter hkrati poslušati in preverjati sebe. Nahaja se v nenaravni situaciji, ko mora delati večplastno. Zgodi se, da mora ob poslušanju besedilo tudi brati. Če ima pri sebi napisan govor, mora slediti govorniku, brati napisani govor, hkrati pa posredovati isti govor v ciljnem jeziku in se pri tem tudi poslušati. Simultani tolmač opravlja hkrati več različnih mentalnih operacij, ki zahtevajo veliko mero koncentracije, sposobnost hitrega reagiranja, dober spomin, široko razgledanost, dobro psihično in fizično kondicijo. V šestih urah dela na dan simultani tolmač predela besedila, ki ustrezajo petinšestdesetim tipkanim stranem.

Zametke simultanega tolmačenja najdemo nekje vmes med konsekutivnim in simultanim tolmačenjem v posebni obliki tovrstnega tolmačenja, v šepetanem tolmačenju (po francosko *chuchotage* ali *chuchotée*). Še preden se je začelo uporabljati simultano tolmačenje, so mnogi politiki in diplomati, ki niso obvladali uradnega jezika konference, pripeljali na mednarodne konference svoje osebne tolmače. Ti tolmači, ki so običajno delali kot konsekutivni tolmači, so svojim strankam šepetaje podajali v ciljnem jeziku povzetke besedil govornikov v izhodiščnem jeziku. Ta vrsta tolmačenja se uporablja še danes, ko v dvorani ni opreme za simultano tolmačenje in če samo ena ali dve osebi potrebujeta tolmača, ostali udeleženci pa jezike, v katerih poteka pogovor, razumejo.

Glede na to, da je tolmač javni govorec, lahko s svojim nastopom in jezikom vpliva na uveljavitev določenega jezika, v našem primeru slovenščine. Slovenščino je bilo in je še moč slišati na dvorih, v predsedniških palačah, na ministrstvih po vsem svetu, na univerzah in tudi na manj eminentnih, a vseeno zelo pomembnih delovnih srečanjih.

3 Slovenščina kot konferenčni jezik

Če mednarodni konferenčni jezik razumemo kot jezik, ki se enakovredno z drugimi jeziki (uradnimi oz. delovnimi jeziki konference) uporablja na mednarodnih konferencah, je slovenščina že kar dolgo mednarodni konferenčni jezik; sicer le na mednarodnih konferencah, ki se odvijajo v Sloveniji.

Pri uveljavitvi slovenščine na mednarodnih konferencah v Sloveniji so pomembno vlogo odigrali konferenčni tolmači sami in njihovo združenje, ki je bilo ustanovljeno 1973. leta kot Društvo konsektivnih in simultanih tolmačev Slovenije, danes pa deluje pod imenom Združenje konferenčnih tolmačev Slovenije. Vsa ta leta si je društvo močno prizadevalo, da bi se v Sloveniji uveljavil slovenski jezik kot enakopravni jezik na mednarodnih konferencah in srečanjih, ki se odvijajo na slovenskem ozemlju. V bivši državi je bila praksa, da je na mednarodnih kongresih, ki so jih organizirali v Sloveniji, srbohrvaščina zastopala nacionalno oz. državno stran. To pomeni, da je bila pri simultanjem tolmačenju poleg kabin za uradne tuje jezike tudi srbohrvaška kabina, čeprav se je kongres odvijal v Sloveniji in srbohrvaščina ni bila uradni jezik. Na srečo je večinoma uspelo kabino za srbohrvaščino nadomestiti s slovensko kabino, tako da so na kongresih tolmačili tudi v slovenščino. Danes se to načelo upošteva, tako da je na mednarodnih kongresih v Sloveniji, ki imajo več uradnih jezikov in kjer poteka tolmačenje, vključena slovenska kabina oz. tolmačenje v slovenščino. Na srečanjih, ki jih v Sloveniji organizirajo npr. Evropski parlament, Evropska komisija, Svet Evrope poleg tolmačenja v uradne jezike organizacije poteka še tolmačenje v slovenščino in iz slovenščine. Tolmač, ki tolmači iz slovenščine v tuji jezik, nastopa v vlogi releja, neke vrste povezovalca, kajti njegov prevod služi kot izhodiščni jezik za tolmače drugih kabin.

Slovenščina ima danes izredne pogoje, da se uveljavi kot mednarodni konferenčni jezik. Tolmači bodo še naprej opravljali svoje poslanstvo tudi na tem področju. Lepo je slišati govor predsednika države v generalni skupščini Združenih narodov in vedeti, da slovensko besedo po našem tolmaču v vlogi *releja* povzemajo v vseh uradnih jezikih Združenih narodov. Naši tolmači že zdaj tolmačijo v slovenščino in iz slovenščine v organih Evropske unije in s tem uveljavljajo naš jezik v tujini in povečujejo zanimanje zanj. Zanimivo je, da se povečuje zanimanje za učenje slovenskega jezika, saj bi se radi tolmači in prevajalci, zaposleni v EU, naučili slovenščine in dodali na seznam jezikov, ki jih obvladajo, še enega. Tudi v šolah za tolmačenje in prevajanje ponujajo slovenščino kot aktivni jezik (poleg Filozofske fakultete v Ljubljani tudi še na šolah prevajanja in tolmačenja v Trstu in Gradcu).

Z osamosvojitvijo Slovenije 1991. leta je slovenščina prvič postala samostojni državni jezik in prevzela vse funkcije, ki jih prej ni imela (npr. raba slovenščine v vojski, diplomaciji). Z vključevanjem Slovenije v Evropsko unijo pa bo slovenščina (vsaj po trenutno veljavnih pravilih EU) postala eden od enakopravnih uradnih

jezikov EU. Plodno sožitje različnih narodov, kultur in jezikov in preprečitev talilnega lonca je temeljno vodilo Evropske unije, zato Evropska komisija močno poudarja in podpira razvijanje prevajalstva in tolmačenja ter prevajalskih orodij. V takem vzdušju ima slovenščina vse možnosti, da se uveljavi kot enakopravni jezik. Čeprav se ob skorajšnjem vstopu Slovenije v Evropsko unijo pogosto postavlja vprašanje, ali ne bo slovenščina izginila, je položaj slovenščine danes takšen, kot ga ni imela še nikoli. Odkar je 22. maja 1992 Slovenija postala članica Združenih narodov, je bilo slovenščino mogoče slišati v generalni skupščini Združenih narodov, kar se prej ni dogajalo. Slovenija je članica mnogih mednarodnih organizacij (Svet Evrope, OVSE, Svetovna banka, Mednarodni monetarni sklad, Partnerstvo za mir itd.), vendar naj bi le v Evropski uniji slovenščina postala eden od uradnih jezikov. Slovenščina bo konferenčni jezik in imela bo svojo kabino, verjetno ne v vseh organih EU, kajti že sedaj je praksa, da se velikokrat tolmači samo v delovnih jezikih, ampak vsaj v parlamentu EU, kjer zaenkrat velja načelo enakopravnosti (tudi jezikovne) vseh članic Evropske unije.

Od tod tudi izredno zanimanje Evropske komisije in Evropskega parlamenta za izobraževanje tolmačev v Sloveniji, ki bi bili sposobni tolmačiti iz slovenščine v enega od uradnih jezikov EU. Tovrstno tolmačenje, ki se mu reče *retour*, do nedavnega ni bilo v rabi v zahodni Evropi, nasprotno, zahodna doktrina tolmačenja je strogo zahtevala tolmačenje le v materni jezik, medtem ko se je v vzhodni Evropi že od nekdanj tolmačilo v obe smeri. Predvidevajo, da bo potrebnih približno 60 tolmačev za slovenščino, sposobnih *retourja*, ki bi delali v Bruslju. Ti tolmači, ki bodo delali v svoj prvi tuji jezik, bodo nastopali kot releji za ostale kabine oz. jezike. Od njih bo odvisna komunikacija v ostale jezike. Takšna vloga, tega ni potrebno posebej poudarjati, pa je zelo odgovorna. Zato je tudi šolanje tolmačev zelo pomembna naloga.

Slovenščina se kot javni mednarodni jezik ne uveljavlja samo pri simultanjem tolmačenju, temveč tudi pri konsektivnem tolmačenju ob državniških obiskih, bilateralnih pogovorih, prijateljskih in delovnih srečanjih slovenskih politikov s tujimi kolegi.

Pri uveljavljanju slovenščine v svetu je pomembna tudi vloga predstavnikov naše države. Mnogi se raje poslužujejo splošnega povezovalnega jezika, angleščine kot neke vrste *lingua franca*, namesto da bi vsaj na uradnih pogovorih uporabljali slovenščino in se tako postavili v enakovreden položaj s sogovornikom. Vzrokov, zakaj je tako, je prav gotovo več. Na prvem mestu je pragmatičnost: pogovor brez tolmača teče hitreje, zato se na mnogih konferencah dogaja, da vsi pogovori potekajo v angleščini ne glede na to, kje se odvija konferenca, kdo so udeleženci in kakšne vrste konferenca je. Mnoge strokovne in znanstvene mednarodne konference potekajo kar v angleščini, pa če jih organizirajo v Sloveniji ali na Finskem. Tudi na delovnih srečanjih v EU ali ob delovnih obiskih po drugih državah se vse pogosteje dogaja, da se govori angleško. Hitreje je in seveda ceneje. Pri takšni usmeritvi pa ne bo utrpela le slovenščina, temveč tudi ostali jeziki, ker se bo

uveljavila neke vrste esperantska angleščina. To je dejstvo in temu se očitno ne da ubežati.

4 Zaključek

Nadaljnji razvoj slovenščine kot mednarodnega konferenčnega jezika je odvisen od smeri, ki jo bo v zvezi z delovnimi in uradnimi jeziki ubrala Evropska unija, od ustreznega števila dobro pripravljenih konferenčnih tolmačev in nenazadnje tudi od volje naših predstavnikov, da na mednarodnih konferencah in uradnih pogovorih uporabljajo svoj materni jezik.

Literatura

- Daniel GILE, 1995: *Regards sur la recherche en interprétation de conférence*. Lille: Presses Universitaires.
- Roman JAKOBSON, 1988: *Lingüística y poética*. Madrid: Cátedra
- Roderick JONES, 1998: *Conference Interpreting Explained*. Manchester: St. Jerome.
- AnnMarie SAUER, 1997: An Invitation to Conference Interpreting. *Terminologie et Traduction* 3. 15–25.
- Danica SELESKOVITCH – Marianne LEDERER, 1989: *Pédagogie raisonnée de l'interprétation*. Paris: Didier Erudition.
- Miriam SHLESINGER – Franz PÖCHHACKER (ed.), 2002: *The Interpreting Studies Reader*. London: Routledge
- Marko SNOJ, 1997: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

SLOVENE AS AN INTERNATIONAL CONFERENCE LANGUAGE

SUMMARY

With Slovenia's independence in 1991, the Slovene language finally reached the status of an independent language of a state and took on all the functions it had previously lacked (e.g. use of Slovene in the armed forces and in the diplomatic service). Should Slovenia join the European Union, its language ought to become one of the official languages of the European Union, sharing equal rights with the other EU languages (according to the current European Union regulation). The fruitful coexistence of different nations, cultures, and languages, as well as prevention of a melting pot situation are basic guidelines of the European Union; thus, the European Commission strongly stresses and supports the development of both translation and interpreting as well as of translation tools. In this environment, Slovene has every opportunity to be given an equal language status.

The article touches on the development of conference interpreting in Slovenia, the gradual acceptance of Slovene as a conference language, the recognition of the profession of conference interpreter in Slovenia, the work done by conference interpreters at international gatherings, negotiations, and state visits.

Slovene conference interpreters perform extremely demanding tasks and play an important role in Slovenia's preparations for its membership in Euro-Atlantic organizations and other international institutions. Their work is responsible and important for the state as they contribute to the international recognition of Slovenia and the Slovene language. Once Slovenia joins the European

Union, the Slovene language will gain the status of an official language of the European Union, i.e. at all important meetings of EU institutions, texts will be interpreted and translated from and into Slovene, and Slovene will also have its own interpreting booth. Further development of Slovene as an international conference language, however, will depend on future policies of the European Union regarding its working and official languages, on a sufficient number of well-trained conference interpreters, and also on the will of Slovenia's representatives and politicians to use their mother tongue at international conferences and in official talks.